

A nagyváradai Béres Károly (később Kálvin) Nyomda

Emődi András

1938-ban Nagyváradon a város „református nyomdája” egy közel hatszáz oldalas könyvet nyújtott az olvasóközönség kezébe, Szikszai György *Keresztyéni tanítások és imádságok* című munkájának, a hazai protestáns kegyességi irodalom egyik alapművének sokadik kiadását. Egy vidéki parókiális könyvtár maradványait átnézve bukkantunk rá e vaskos műnek arra a példányára, mely egykor éppen a könyvet nyomtató tipográfus tulajdonában volt. Előzéklapjára a váradai egyház tudós lelkésze, a Királyhágómelléki Egyházkerület főjegyzője írt magvas, méltató sorokat:

„A nagyváradai református egyház történetében a reformátori könyveket nyomó Hoffhalterek, a Váradai Bibliát nyomtató Szenczi Kertész Ábrahám neve mellé méltán sorakozik Béres Károly a Kálvin Nyomdával, a nagy összeomlás után több egyházi lap, iratterjesztési füzetek, kiadványok, énekeskönyvek, s legutóbb a Szikszai Keresztyéni Tanítások és Imádságok kinyomatásával. Orando et laborando. Nagyvárad, 1938. július hó. Csernák Béla egyh. ker. főjegyző.”

Csernák e sorokkal el is helyezte Béres Károly műhelyét a váradai nyomdászat történetében, ahol valóban, 1660 után egészen az első világháború végéig nem működött református érdekeltségű tipográfia.

E huszadik századi nyomdáról, mely kezdetben az alapító tipográfus Béres Károly nevét, majd a Kálvin elnevezést viselte, eddig is jelentek meg ismertetések. Ezek elsősorban a váradai református sajtó első világháború utáni történetébe, illetve a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának és első két évtizedének eseménysorozatába illesztették mondanivalójukat.¹

¹ VISKY 2005, 76–91; VISKY 2007, 251–265; VISKY 2021, 447–460; PÁLFI 2013, 117–146; PÁLFI

Nyomdatörténeti munkák lényegében nem foglalkoztak e tipográfiával,² így a mai napig a két világháború közötti romániai magyar könyvtermelésnek és időszaki sajtónak a repertóriumai szolgáltak használható forrásul.³ Közleményünk a jelzett publikációk néhány pontatlan adatát és tévedését hivatott korrigálni, célzott adatgyűjtés nyomán új keretbe helyezné e nagyváradi nyomda négy évtizedes működését.

Alapítók, tulajdonosok, a nyomda nevei

Nagyváradon a 19–20. század fordulója utáni években több mint egy tucatnyi tipográfia működött, ezek közül a Berger Sámuel-, a Láng József-, a Lászký Ármín-, a Sonnenfeld Adolf- és a Szent László-nyomdák voltak a nevesebbek.

A Láng József-féle nyomdában kezdte tipográfusi pályafutását Béres Károly, aki 1882. február 17-én született Nagyvárad-Újvároson, egy jónevű református csizmadiamester fiaként. A városban protestáns tanintézet nem működött, a községi elemi és polgári fiúiskolákban tanult.⁴ Tanulmányait vélhetően az iparostanonc-iskola kurzusain fejezhette be. Legkésőbb 1896/1897-től nyomdásztanonc volt, ugyanis 1900. május 1-jén szabadult fel.⁵ A Láng-nyomdában a legendás hírű Veress Gyula művezető keze alatt tanulta a szakmát, erről ő maga emlékezett meg.⁶ Béres 1901 januárjában már szervezőbizottsági tag volt egy jótékonyági nyomdászbálon, és már abban az évben a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Szakegyesülete nagyváradi fiókjának tagja, rövidesen választmányi tagja, majd jegyzője (1902/1903, 1907/1908) és számvizsgálója (1907) lett. 1904 augusztusától a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Segélyző Egyesületének tagjai közé lépett, a nagyváradi fiók alelnökévé 1908-ban választották.⁷ Nem sikerült kinyomoznunk Béres 1901–1909 közötti működésének helyszíneit, vélhetően Láng József nyomdájában dolgozott.

2014, 133–148.

² TAVASZI 2015, 95. (A Béres-féle nyomdáról téves adatokkal.)

³ MONOKI 1941; MONOKI 1997.

⁴ *Nagyvárad*, 1893, 42; *Uo.*, 1893, 1894, 66; Apja Béres Károly, anyja Doszpoly Julianna.

⁵ *Typographia*, 1904. augusztus 12.

⁶ Ötven év munkája a szedőteremben = *Magyar Lapok*, 1939. március 2.; *Bensőséges melegséggel ünnepelték meg Veress Gyula művezető 50 éves jubileumát, Magyar Lapok*, 1939. március 7.

⁷ *Szabadság*, 1901. január 23.; *Typographia*, 1901. október 4., 1902. április 4., 1903. április 17., 1904. április 15., 1904. augusztus 12., 1907. március 1., 1907. május 31., 1908. február 21., 1908. május 8.

1909. március 12-én a nagyváradi törvényszék 6984. számú végzésével „Béres és Held” néven közkereseti társaságot jegyzett be, az üzlet neve a könyvnyomdaipar volt. Béres Károly és Held Pál nagyváradi nyomdászok március 1-jén alapították kisüzemüket.⁸ A nyomdaműhely 1909-ben Nagyvárad huszonkettedik tipográfiai műhelyeként kezdte meg működését.⁹ A körösgyéresi születésű (1884) Held Pál ugyancsak Nagyváradon szabadult fel 1902. január 4-én. 1906-ban a Laszky-, 1908-ban a Boros-féle nyomdákban dolgozott.¹⁰ A néhány fennmaradt számla, kifizetési bizonylat és a szaklapokban elszórt információk arra utalnak, hogy a cég irányítása Béres kezében volt, és valóban, annak megszűnése után a Béres és Held kvázi jogutódja Béres Károly nyomdája lett, megtartva a tipográfia helyiségeit is. Talány számunkra, hogy a nyolc esztendeig fennálló (1909–1917) cég összes ismert számlájának és levélpapírjának fejlécén miért szerepel az 1905-ös alapítási év.¹¹ A nyomdász évkönyvek és a Magyar Könyvszemle adatai sem Béres, sem Held tekintetében nem jeleznek tulajdonosi minőséget 1909 előtt, illetve nem tudtunk következtetni egy esetleges nyomdaátvételi aktusra sem. 1912. június 16-án tartották a Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége nagyváradi kerületi központjának az alakuló ülését, ahol Béres képviselte a tipográfiát. 1918-ig a békéltető bizottság tagja volt.¹²

A két tulajdonos között 1917 első felében kenyértörésre került sor, nyilván a háborús állapotok okozta gazdasági nehézségek okán. A csődön kívüli kényszerelégység nyomán a felek különváltak, a hitelezők mintegy 11.000 korona tartozást jeleztek. A nagyváradi törvényszék 1917. november 15-én jegyezte be a Béres és Held cég megszűnését.¹³ Rövidesen mindketten önálló nyomdát alapítottak. Held Pál egy jelentéktelen tipográfia egyedüli tulajdonosa lett, mely az 1920-as évek elején az Úri utca 3. szám alatt működött,¹⁴ de az 1944. évi nyomdaipari évkönyv is számontartotta mint Nagyvárad tizenhét nyomdaműhelyének egyikét.

⁸ *Központi Értesítő*, 1909/25, 621.

⁹ *Magyar Könyvszemle*, 1910/1, melléklet: 18.

¹⁰ *Typographia*, 1902. február 7., 1906. szeptember 21., 1908. szeptember 25.

¹¹ Levéltárosi munkánk során a Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltárában (Nagyvárad) (a továbbiakban KRE Lvt.) és számos vidéki egyházköztség irattárában összesen több mint kétszázötven számlát, bizonylatot, levélpapírt stb. azonosítottunk a Béres-féle nyomda létezésének teljes időszakából (1909–1948). Az ezeken szereplő információk elsőrendű fontosságúaknak bizonyultak. Az egyes lelőhelyeket e közleményben nem hivatkozunk.

¹² *Nyomdaipar*, 1912. augusztus 28., 1913. július 23., 1916. augusztus 15., 1918. május 1.

¹³ *Magyar Kereskedők Lapja*, 1917. február 2., április 28., május 26.; *Központi Értesítő*, 1917/99, 2160.

¹⁴ Árujegy adata.

Béres Károly 1917 novemberében alapította a nevét viselő új tipográfiáját, november 29-én már új vállalkozásának fejlécével ellátott árujegyzéket és számlát használt.¹⁵ Held költözött, Béres tartotta meg a nyomda helyiségeit. A Vidéki Nyomdatulajdonosok Országos Szövetsége 1918. március 25-én Budapesten tartotta igazgatóválasztmányi ülését, melyen a váradi Láng József elnökölt. Ekkor jelentették be Béres Károly csatlakozását is.¹⁶

Tipográfusunk az újbárai iparos közegben nőtt fel, a református egyházhoz közel álló családban. Az 1920-as évek elejétől kezdve presbiteri tisztséget viselt a nagyváradi egyházközségben, a Református Kör vezetőségi tagja is volt. 1912 után a Béres és Held-, 1917 után a Béres-nyomda készítette a bihari egyházmegye jegyzőkönyveit és számos egyéb egyházi hivatali nyomtatványt, Sulyok István lelkész-esperessel (későbbi püspökkel) ekkortól eredeztethető szorosabb kapcsolata. A főhatalomváltás után megalakuló Királyhágómelléki Református Egyházkerületnek, illetve a nagyváradi egyházközségnek sem nyomdája, sem kiadója, sem sajtóterméke, sem önálló iratterjesztése nem volt. E helyzeten kívánt változtatni az egyházi vezetés, 1920-ban így került képbe több síkon is a Béres-nyomda.¹⁷ Bár tényleges tulajdonjogi kapcsolat sosem jött létre a nyomda és az egyház között, de facto 1942-ig (az egyházkerület kényszerű felszámolásáig) Béres Károly nyomdája volt a református egyház „hivatalos” tipográfiája, kezdetben az egyházi nyomtatványok, református felekezeti iskolai tankönyvek kiadója és bizományosa is. A református egyházi megrendelések révén, emellett saját ambíciói és az egyháza iránt tanúsított messzemenő elkötelezettsége okán lett a két háború közötti időszak egyik legjelentősebb nagyváradi tipográfiája a Béres-féle műhely.

A nagy gazdasági világválság hullámai e nyomdát is utolérték. 1930 első napjaiban a sajtóban mint nagy meglepetést tálták fizetéseképtelenségét, rövidesen a kényszeregyezségi eljárás megindítását kérte a nagyváradi törvényszéknél. A cég költségvetési hiánya nem volt túlzottan nagy, így végül Béres 1930. március 8-án visszavonta kérelmét.¹⁸ A következő év elején még *Béres Károly könyvnyomdája* szerepel a kiadványok impresszumában.

A tizennégy esztendeje fennálló tipográfia az addigi formában nem működhetett tovább. 1931. február hó közepe és május első hete között az egyházkerület összes periodikuma – melyeket addig Béres nyomtatott – *Gutenberg Nyomda (Sas passage)* impresszummal jelent meg, és bár a külalak tekinteté-

¹⁵ Vö. *Magyar Könyvszemle*, 1918/1–2, 128.

¹⁶ *Nyomdaipar*, 1918. június 15.

¹⁷ STRAUB (RÁCZ) 2021, 115–117; EMÓDI 2024, 5–7.

¹⁸ *Ellenzék*, 1930. január 12.; *Nagyváradi Napló*, 1930. január 11., 1930. március 09.; *Keleti Újság*, 1930. január 12.

ben teljes mértékben igyekeztek az addigi tipográfiai formákat követni, a használt betűkészleten felfedezhető némi változás. Béres folyamatosan jelen lévő reklámjai eltűntek a kiadványokból. E három hónapig sem tartó átmeneti időszakból mindössze két számlát sikerült azonosítanunk. A Gutenberg-nyomda fejlődés kontóin Béres Sándor és Román Károly hitelesítő aláírásai láthatók. E tipográfiáról vajmi keveset tudunk, 1930-ban alakult mint szakszervezeti nyomda, e fenti epizódot követően pedig új tulajdonosokhoz került.¹⁹

1931. május 9-től a református kiadványokon immár *Kálvin könyvnyomda, Oradea – Nagyvárad* impresszum látható. Rögtön a legelső reklámok és a számlák fejlécei tisztázták az átmenet lényegét is, egy feltételezhető feltőkésítés nyomán új tulajdonosi kör felállítását: *Kálvin könyvnyomda. Cégtulajdonosok: Béres Károly, Béres Sándor, Román Károly*. A nyomda régi helyén folytatta tevékenységét, és családi vállalkozássá lett. Az 1920-as évek derekától már minden fejlődés iratán az 1909 szerepel mint alapítási év.

Béres Sándor az addigi egyedüli tulajdonos öccse volt, 1892. április 24-én született, és nyomdásztanoncként 1908. október 3-án szabadult fel Nagyváradon.²⁰ Mint szedő még abban a hónapban tagja lett a segélyegyletnek. A háború éveiben a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűöntők Szakegyesülete helyi csoportjának volt a jegyzője. Forrásaink nem fedték fel, hogy korábban mely nyomdákban dolgozott.

Román Károly is a szűkebb családhoz tartozott, anyai részről unokatestvére volt Béreséknek, ám náluk jóval fiatalabb, 1900. március 10-én született Váradon.²¹ Nyomdászinasként és tanoncként unokabátyja tipográfiájában tanult és dolgozott, már 1912 decemberében (majd 1913 és 1914 folyamán is) aláírt Béres és Held-féle számlákat. 1918. január 20-án szabadult fel mint szedő.²² Biztosra vehető, hogy már akkortól vagy legkésőbb az 1920-as évek elejétől Béres Károly nyomdájában tevékenykedett. A művészi vénával megáldott ifjú már ipariskolai tanuló korában elsajátította a sokszorosító grafika technikáit és a könyvjegykészítés fortélyait. A Béres-, majd a Kálvin-nyomda későbbi grafikai arculata nagyrészt az ő ízlése szerint alakult. A húszas évek végétől nemzetközi hírnevet szerző ex libris-tervező és -gyűjtő lett, akkortól már következetesen a Radványi Román Károly (művész)nevet használta.²³

1931 decemberében az egyházkerület hivatalos lapjában *A Kálvin-könyvnyomda (azelőtt Béres-féle nyomda)* címmel híranyag jelent meg, mely a ti-

¹⁹ TAVASZI 2015, 98.

²⁰ *Typographia*, 1908. október 23. és további lapszámok.

²¹ Apja Román Pál csizmadiamester, anyja Doszpoly Mária.

²² *Typographia*, 1918. március 1.

²³ GÁBOR 1975, 38–39; BARABÁS (szerk.), *Radványi*, 2002, 7–8.

pográfia nemrég felvett új nevével egybecsengően és a „*nyomdát a magyar református egyháznak!*” felkiáltással tette közhírré, hogy a vállalkozás részvénytársasággá óhajtana átalakulni.²⁴ A következő lapszámban már világos programot hirdetett az egyházkerület, mely szerint a Kálvin Könyvnyomda néven megalakulandó rt. 600.000 lejes alaptőkével összesen 600 részvényt bocsátana ki. A terv szerint a jelenlegi tulajdonosok a mintegy 750.000 lej értékűre becsült nyomdát minden felszerelésével együtt 200 részvényért adnák át az új tulajdonosi körnek, aki átvállalná a tartozásokat. A részvényjegyzés határidejét eleinte 1932. január 30-ára rögzítették, majd többször is kitolták. A legfőbb szándék az volt, hogy minél több részvényt az egyházkerület, illetve református egyházmegegyék, egyházközségek és testületek jegyezzenek. Végül hiábavalónak bizonyult a hónapokon át tartó buzdítás és az a megállapítás, mely szerint *a nyomda a reformáció legsajátabb és egyik legdrágább öröksége*, a nehéz pénzügyi helyzetben, részben a kishitűség és szűklátókörűség okán a terv megbukott, a meghirdetett 400 részvényből 140 lelt gazdára. A jegyzésbe (200 részvény erejéig) megpróbálták bevonni az erdélyi egyházkerületet is, ám ők azzal hárították el a kérést, hogy már le vannak kötelezve a kolozsvári Minerva nyomdaipari vállalatnál. Rövidesen *A kövek kiáltanak és Kálvinista szegénység* címmel cikkeztek az illetékesek, a sikertelenség után olyan megállapítás is született lelkész tollából, mely szerint a bukás *„olyan leverő szegénységi bizonyítványa nem református szegénységünknek, hanem református álmodásunknak, magunkban nem bízunkunknak, amelyre kerületi közgyűlésen kell reagálni”*. A május végi közgyűlésen ugyan elvi határozat született arról, hogy a részvények 34 százalékát maga az egyházkerület jegyezné, a szándék lekerült a napirendről.²⁵ A Kálvin-nyomda tulajdonosai továbbra is a Béres testvérek és Radványi Román Károly maradtak, ám egyre csak növekvő termelésüket nagyrészt a református egyház megrendelései biztosították. Az 1930-as évek a nyomda működésében a csúcst jelentették.²⁶

A Királyhágómelléki Református Egyházkerületet 1941. december 31-én feloszlatták, és az észak-erdélyi részek (és abban Nagyvárad) visszatértek a debreceni Tiszántúli Református Egyházkerület joghatósága alá, a kerületi ki-

²⁴ *Reformátusok Lapja*, 1931. december 10.

²⁵ Az egész folyamat: *Reformátusok Lapja*, 1931. december 10., 1931. december 20., 1932. január 10., 1932. január 20., 1932. február 1., 1932. február 10., 1932. február 20., 1932. március 1., 1932. április 10., 1932. május 20., 1932. június 1., 1932. június 10.; *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület... 1932. május 25–26. napjain tartott ... közgyűlésének ... jegyzőkönyve*, Nagyvárad, Kálvin ny., 1932, 36–37, I. melléklet IX–X.

²⁶ Téves az a megállapítás, mely szerint az egyházkerület a tipográfiának részvényesévé vált: VISKY 2007, 264; VISKY 2021, 460.

adványok, periodikumok megszűntek. A Kálvin-nyomda elvesztette megrendeléseinek javát, a debreceni központ nem tartott igényt Béresék munkájára. 1944 őszéig ugyan megmaradtak a nagyváradai egyházközség rendelései, és a városnak is dolgoztak,²⁷ de egyértelműen leszállópályára került a tipográfia.

Béres Károly 1941 után, a magyar adminisztráció visszatérését követően a nagyváradai nyomdásziparosok elnöke lett, őt 1944 májusában Radványi Román Károly váltotta e tisztségben.²⁸

1944. október 12-én a nagyváradai kishíd körüli harcokban Béres Sándor mint tartalékos honvéd meghalt, így a továbbiakban a nyomdának két tulajdonosa maradt. Az azonosított számlákon, aprónyomtatványokon 1946–1948 között *Tipografia Béres și Radványi – Oradea* szerepel. A református egyház az anyagi túlélésért küzdött, erőit az újjáalakítandó egyházkerület körüli viták kötötték le, a kiadói tevékenység lényegében megszűnt. A két világháború között a kerületi és egyházközségi hivatali nyomtatványoknak igen széles palettája volt (kivétel nélkül Béres/Kálvin-termékek), ezek helyét 1945 után az írógéptel és indigóval sokszorosított, igénytelen kiállítású kéziratok vették át. Kivételesen, néhány hivatali aprónyomtatványt továbbra is Béresék készítettek, az időben utolsó termék egy pénztári befizetési igazolás 1948-as dátummal.

A Béres és Radványi Nyomda 1948 decemberében fizetett utoljára lakbért az egyháztól bérelt helyiségekért, az 1949. januári–márciusi nyugtákat utólag megsemmisítették az „államosítás folytán az üzlet [nyomda] megszűnt” pontosítással.²⁹

Béres Károly már a húszas évektől kezdve jelentős közéleti szerepeket vállalt,³⁰ Radványi Román Károlynak pedig elsősorban a grafikus tevékenysége

²⁷ Példának okáért Nagyvárad éves költségvetéseinek 1941–1944 közötti fólió méretű füzeteit Béresék nyomták.

²⁸ *Erdélyi Néplap*, 1944. június 1.

²⁹ KRE Lvt. I.b., 11. doboz.

³⁰ A korszak helyi és országos sajtóanyagából (*Ellenzék, Encián, Erdélyi Lapok, Erdélyi Néplap, Estilap, Keleti Újság, Központi Értesítő, Magyar Lapok, Nagyvárad, Nagyváradai Nappaló*) kigyűjtve: Református Kör (1928–, pénztáros, vezetőségi tag), Magyar Párt (1929–1933, nagyváradai intézőbizottsági és közgyűlési tag), Nagyváradai Ipartestület (1933–, tag; 1941–ipartestületi szék alelnöke), Sasok Turistaegyesület (1935–1940, alelnök, társelnök, örökös tiszteletbeli elnök), Református Hitelszövetkezet (1936–, igazgatósági tag), Országos Magyar Iparos Egyesület (1940–, közgyűlési tag), Szamostartományi Grafikai Céh nagyváradai szakosztálya (1940, tagozati elnök), Nagyvárad Sebes-Körös Hitel és Takarékszövetkezet (1941–, igazgatósági tag), Erdélyi Párt (1941–, Bihar vm. részéről országos intézőbizottsági tag), Nagyvárad Törvényhatósági Bizottság (1941–1944, tag), Magyar Turista Egyesület (1941–, nagyváradai szakosztály tiszteletbeli tagja), Nagyvárad Kereskedő-Tanonciskola (1942, felügyelőbizottsági tag).

kiemelkedő.³¹ Béres Károly 1954-ben, Radványi Román Károly 1957-ben halt meg, mindketten szülővárosukban, Nagyváradon.³²

A nyomdaműhely működésének helyszínei

1909-ben a Béres és Held Nyomdát a Rákóczi (Fő) út 14. szám alatt lévő Bárdos-féle házban, közvetlenül az Apolló palota mellett rendezték be. Az 1917. évi szétváláskor a Béres Károly Nyomda helyben maradt. A főhatalomváltás után az utca hivatalos elnevezése Regele Ferdinand (Ferdinánd király) lett.³³

1926. április 10. és 20. között, a nyomda és az egyház közötti egyre szorosabb munkakapcsolat jegyében a tipográfia átköltözött a Református Tanítónőképző Intézet épületének alagsori helyiségeibe, a Nagy Sándor utca (Aurel Lazăr, néha a Iosif Vulcan utcához sorolva) 14. szám alá.³⁴ Béres mindvégig szerződéses alapon, bérfizetés mellett használta azokat.

1940 februárjában, még a román uralom idején az egyházkerület nyugdíjintézete a készpénztőkéjét ingatlanba fektette, megvásárolta a Kossuth utca 3. szám alatti kétemeletes bérházat. Annak udvari földszintjén évek óta a Tipografia Administrativă nevű, Ciortin Ioan vezette nyomda működött. A magyar uralom bejöttével, 1940 szeptemberétől az üzem egy Juhász István nevű – nem nyomdász képesítésű – vállalkozó kezébe került (Biharmegyei Nyomda néven), kinek 1941. május 1-jén járt le a bérleti szerződése. Béresék már 1940 októberében jelezték az igényüket e helyiségekre, a Nagy Sándor utcai alagsori műhely ugyanis szűkössé vált, és a leánynevelő intézet is igényt tartott azokra. A nyomda így 1941. május hó közepén átköltözött fennállásának harmadik és utolsó telephelyére, ahol Béresék évi 40.000 lejt fizettek az egyháznak bérleti díjként. 1942-ben, az egyházkerület felszámolása okán a bérházat értékesíteni szerették

³¹ Ugyanazon forrásokból (továbbá *Bihari Napló, Fáklya*): Nagyvárad Szépművészeti Társulat (1932–, tag), Magyar Exlibrisgyűjtők és Grafikabarátok Egyesülete (1932–, tag), több nemzetközi ex libris egyesületnek tagja, Sasok Turistaegyesület (1935–1940, tag, túraosztály-vezető, fotószakosztály-vezető, alelnök), a nagyváradai képzőművészek szakszervezetének titkára (1944–?), a nagyváradai városi képzőművészeti iskola grafikatanára, majd igazgatója (1945–1948), a nagyváradai múzeum képzőművészeti osztályának vezetője (1948).

³² Béres Károly személyével kapcsolatban az a hajmeresztő, téves állítás fogalmazódott meg – értelmezhetetlen szövegkontextusban –, hogy 1942-ben bebörtönözték (PÁLFI 2014, 143; PÁLFI 2013, 144.). A köztisztletben álló tipográfus ebben az időszakban a városi törvényhatóság és számos intézmény vezetőségi tagja volt!

³³ Számlák, fejléces levélpapírok, reklámanyagok adata.

³⁴ *Egyházi- és Iskolai Szemle*, 1926. április 10, 1926. április 24. (teljes oldalas keretes reklám!), 1926. május 15.

volna, ám az adásvételt a kolozsvári hadtestparancsnokság és a Honvédelmi Minisztérium megakadályozta, az ajánlattevők ugyanis váradi zsidó polgárok voltak. A Kossuth utcai bérlemény két, egyenként 9 x 6 méteres helyiségből állt, az egyik szedőteremként, a másik gépteremként hasznosult. Belmagasságuk 4,5 m volt, acélcsőbe fektetett ipari árammal és villanyvezetékekkel, továbbá a nagysúlyú gépek rögzítésére alkalmas betonburkolattal rendelkezett. A harminckilenc évet megért Béres (Kálvin) -tipográfiát 1948 végén államosították, az épületnek 1949 őszén ugyanaz lett a sorsa.³⁵

A tipográfia tevékenységi köre, termékei, példányszámok

A nyomda négy évtizedes működése során változatos grafikai kivitelű számlákat, levélpapírokat állított elő saját használatra.³⁶ Az ezeken szereplő információk, továbbá az általuk nyomtatott egyházi periodikumokban, illetve az egyházkerület hivatalos lapjának hasábjain elhelyezett számtalan keretes reklám és felhívás igen jól dokumentálja a nyomda szerteágazó tevékenységi körét: *könyvnyomda, villanyerőre berendezett könyv- és műnyomda, nyomdai műintézet, tankönyvkiadó vállalat, könyvkötészet, papírraktár, lithográfiai munkák, doboz és üzleti könyvek készítése, tömöntőde.*

A Béres és Held Nyomda termékeinek teljes skáláját nem ismerjük, az vélhetően csekély volt a háborút megelőző és az 1914 utáni évek gazdasági nyomorának köszönhetően. A források, könyvtári katalógusok mindösszesen egytucatnyi könyvcímet társítanak a tipográfiához az 1909–1917 közötti időszakból, ugyanakkor számolnunk kell az akkori akadozó kötelezpéldány-szolgáltatással, a bibliográfiai kutatás számára még lappangó (és már elpusztult) alkalmi nyomtatványokkal. Példaként megemlítjük a Bihari Református Egyházmegye számára nyomtatott közgyűlési jegyzőkönyveket. Három rövid életű periodikumról tudunk, melyeket időnként náluk nyomtattak (*Nagyváradi Munkás Újság* 1910, *Polgárok Lapja* 1910, *Bélyeggyűjtők Lapja* 1911, *A Jog* 1911).³⁷

Leszögezhető, hogy 1919 után az 1942-ig terjedő bő két évtized alatt a nyomda fő megrendelője a református egyház volt, a termelés java feléjük irányult. Az egyházkerület és a közel kétszáz egyházközsége által kötelezően rendszerezett összes hivatali nyomtatványt a Béres-, majd a Kálvin-nyomda készítette.

³⁵ KRE Lvt. IV.a./8, 9. doboz.; *Uo.*, I.b., 11. doboz.

³⁶ Lásd a 11. lábjegyzetet.

³⁷ *Magyar Könyvszemle*, mellékletek az 1911. és 1912. évfolyamokhoz (*A hazai időszakai sajtó...*); számlákon lévő adatok.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület 1920. évi megalakulása után a Béres-nyomda az egyház hivatalos lapjának (az 1928. évi első számig) és számos más kiadványának, többek között közgyűlési jegyzőkönyveinek, vallástani kézikönyveinek, naptárainak, énekeskönyveinek a szerződéses kiadója volt. Ezzel felülmúlhatatlan érdemeket szerzett a református egyház sajtóéletének megeremtésében és megerősödésében. Az egyházkerület 1923. április 11-én kelt 57. számú határozatával a Béres-nyomdát „a Kerület tulajdonát képező vallástani kézikönyvek kiadásával és főbizományosságával” bízta meg. Ez alkalommal Béres a nyomtatványraktárát könyvkereskedéssel és papír-írószer árudával is kibővítette.³⁸ Az egyházkerület önálló iratterjesztése az 1930-as évek derekától jelentős mértékben megerősödött, így Béreséket tehermentesíteni tudták e kifejezetten kereskedelminek minősülő tevékenység alól.

Folyamatos elfoglaltságot jelentett a négy, nagy példányszámban megjelenő református periodikum (*Egyházi- és Iskolai Szemle* 1921–1926, *Reformátusok Lapja* 1927–1941, *Református Híradó* 1921–1944, *Református Jövő* 1933–1940), az évi egy kalendárium (*Református Árvaházi Képes Naptár* 1927–1947), illetve két füzet sorozat (*Református Könyvtár* 1936–1941, *Református Gyermekkönyvtár* 1935–1941) előkészítése és nyomtatása.³⁹ Ugyanakkor más megrendelők számára is nyomtattak periodikumokat (*Erdélyi Magyar Tanító* 1933–1940, *Baptista Ifjúság* 1936, *Szentlélek Egyházközség* 1937, az utóbbi kettő esetében csak néhány számot).⁴⁰

A Béreséknél megjelenő egyházi periodikumok példányszámaira vonatkozó számos forrást tudtunk azonosítani.⁴¹ A püspökség hivatalos lapjai 500–1.000 példányszámban jelentek meg: az *Egyházi- és Iskolai Szemle* 1921–1926 között kéthetente, többnyire 6–8 oldalon, negyedré méretben, majd a *Reformátusok Lapja* 1927–1941 között eleinte kéthetente, majd havi háromszor, 12 oldalon, nyolcadré formátumban.⁴² A *Református Híradó* 1921–1944 között heti rendszerességgel jelent meg 4–8 oldalon, negyedré méretben, 750–1.200 példányszámban nyomták.⁴³ Az 1933–1941 között kéthetente megjelenő *Református Jövő* című néplapot kezdetben 2.500, második évfolyamában már 6–7.000,

³⁸ *Egyházi- és Iskolai Szemle*, 1923. augusztus 25.

³⁹ E lapokról részletesen: VISKY 2005.; EMÖDI 2024; a digitalizált periodikumok (és az azokban előforduló és említett számtalan nyomdai reklámanyag): <https://www.krek.ro/index.php?old=lt-anyag&id=16> (Megtekintés: 2026. március 4.)

⁴⁰ MONOKI 1941.

⁴¹ Elsősorban: KRE Lvt. I.b., KRE Lvt. IV.a./7. és a periodikumokban megjelent híradások.

⁴² EMÖDI 2024 8–11; A *Reformátusok Lapja* digitalizált számai:

<https://www.krek.ro/index.php?old=hir&id=1248> (Megtekintés: 2026. március 4.)

⁴³ Digitalizált lapszámai: <https://www.krek.ro/index.php?old=hir&id=1241> (Megtekintés: 2026. március 4.)

megszűnése előtt 9.000 példányban nyomták, 16 oldalon, nagy nyolcadrét méretben. Az 1935. évi iratterjesztési jelentés szerint a lap kiadása hazai viszonylatban kiemelkedő teljesítmény volt, abban az évben több mint 210.000 példányt nyomtattak Béresék, összesen 3.472.000 oldalon, és ez a szám csak növekedett 1941-ig.⁴⁴ Az egyházkerület évente megjelenő kalendáriuma (*Református Árvaházi Képes Naptár* 1927–1948) induláskor közel 5.000, majd mindig 12.000 példányban jelent meg, nyolcadrétben, többnyire 8–10 ív terjedelemmel.⁴⁵ Az 1936–1941 között általában havi rendszerességgel megjelenő *Református Könyvtár* füzetsorozatnak összesen 79 száma jelent meg, egyenként 1–2.000 példányszámban, 4–5 ív terjedelemben. A *Református Gyermekkönyvtár* (1935–1941) ugyancsak havi rendszerességgel megjelenő füzetait 5.000 példányban nyomták, 16 oldalas terjedelemben.⁴⁶

Felhívánk a figyelmet néhány bibliográfiailag ismeretlen és igen nagy példányszámban megjelent Béres-nyomtatványra. A *Magyar Református Naptár az 1923. évre* c., több mint száz oldalas kalendárium tízezer példányban készült.⁴⁷ Egyetlen fennmaradt közgyűjteményi példányát sem ismerjük az egyházkerület számára többrendben, alkalmanként ugyancsak tízezer példányban nyomtatott énekeskönyveknek, közülük néhányat Monoki repertóriuma sem tart számon. E félezer oldalas kiadványok előállítására komoly előkészületeket igényelt. A Béres (Kálvin) -nyomdában készült a hangjeggy nélküli kisbetűs (1925, 1928) és nagybetűs (1926),⁴⁸ továbbá a kisbetűs kottás (1936, 1938) énekeskönyv.⁴⁹

Már említettük, hogy két évtized leforgása alatt a Béres (Kálvin) -nyomda megbecsülhetetlen mennyiségű hivatali nyomtatványt készített az egyházkerület és a több mint száznyolcvan református egyházközség számára. A már a húszas évek közepétől külön jegyzékekben közzétett és kötelezően rendelőndő közigazgatási, vagyonkezelési és iskolai nyomtatványoknak több mint hatvan fajtája volt. 1940-ben 100.000 hivatali nyomtatvány volt készleten, az 1941-ben

⁴⁴ KRE Lvt. I.b. (iratterjesztési jelentések).

⁴⁵ Digitalizált kötetei: <https://www.krek.ro/index.php?old=hir&id=1238> (Megtekintés: 2026. március 4.); KRE Lvt. I.b. (iratterjesztési jelentések)

⁴⁶ KRE Lvt. I.b. (iratterjesztési jelentések) és a kiadványokon lévő adatok.

⁴⁷ EMŐDI 2023, 524–526.

⁴⁸ *Egyházi- és Iskolai Szemle*, 1925. szeptember 12., 1925. november 7., 1925. december 26., 1926. június 5.; *Reformátusok Lapja*, 1928. február 4.

⁴⁹ *Reformátusok Lapja*, 1936. július 1., 1936. augusztus 20.; *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület ... 1936 november hó 25-én ... tartott ... közgyűlésének ... jegyzőkönyve*, Nagyvárad, 1937, 67 sz.; *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület ... 1938 november hó 22 és 23-ik napjain tartott ... közgyűlésének ... jegyzőkönyve*, Nagyvárad, 1939, 87 sz.; KRE Lvt. I.b. (iratterjesztési jelentés az 1938. évre).

megszűnt püspökség maradék leltárában 4.300 pengő értéket képviselt ez a tétel.⁵⁰

Több kiadásban és többezer példányszámban készültek a konfirmációi emléklapok és emlékkönyvek.⁵¹ Színes könyvjelzőkből 1936-ban (újranyomásként) hét típus készült, összesen 10.500 példányban. A négyoldalas traktátusokat tartalmazó Evangéliumi Lapocskákat 1940-ben 120.000 példányban készültek nyomtatni.⁵²

Monoki István repertórium a 186 könyvcímet társít a Béres (Kálvin) -nyomdához, és ezzel a két háború közötti időszak legtermékenyebb váradi tipográfiájának hihetnénk, ám hozzátesszük, hogy e számban benne foglaltatnak a már említett kisméretű, néhány ívre terjedő füzetek is, ami jelentősen árnyalja a statisztikai adatokat. Ettől függetlenül a váradi élmezőnyhöz tartozott a református nyomda, a termelés mennyiségét tekintve mindenképpen.⁵³ Ugyanakkor több ezer példányszámban nyomtatott kiadványaik közül több is bibliográfiai-lag ismeretlen, a repertóriumban nem szerepelnek!

Kitérnénk néhány cím megjelenési példányszámára. Czina Sándor *Betűkert, ábécés könyv református iskolák részére* c. tankönyvének első kiadását, melyet 1933-ban, 152 oldalon 10.000 példányban jelentetett meg a Kálvin-nyomda, nem ismerte Monoki repertórium a. Ugyanakkor a példányszámban jelent meg 1938-ban a második kiadás.⁵⁴ Csernák Béla *A református egyház Nagyváradon* című monográfiájának 1934. évi megjelenését a váradi egyházközség támogatta, 18 ív terjedelemmel 400 példányban hagyta el a sajtót.⁵⁵ A bevezető sorainkban említett Szikszai-féle, majd hatszáz oldalas, 41 ív terjedelmű imádságoskönyvet 1938-ban 2.000 példányban adták ki. Az egyházkerület saját kiadásában megjelent iskolai vallástani kézikönyvei közül Tőkés Gyula 68 oldalas egyháztörténetéből 1938-ban ugyancsak 2.000 példány készült. A 366 oldalas *Istenes énekek* c. 1939-ben megjelent kiadványból egy esztendő elteltével még több mint 1.400 darab volt készleten. A Kálvin-nyomda 1940 augusztusában egy 96 oldalas, hat ív terjedelmű énekeskönyv 5.000 példányban való nyomtatására tett ajánlatot.⁵⁶

⁵⁰ Az iskolai nyomtatványok, pl. a *Reformátusok Lapja* 1931. augusztus 10-i számának mellékletében; A közigazgatási és vagyonkezelési iratok pontos lajstromai: KRE Lvt. I.b.

⁵¹ *Egyházi- és Iskolai Szemle*, 1924. március 8., április 5. és 1925. március 14. (híradás az első és második kiadásáról, az első bibliográfiailag ismeretlen); egy későbbi kiadás keretes reklámját lásd: *Reformátusok Lapja*, 1937. április 10; A KRE Lvt. egy 1940-es kiadású emlékkönyvet őriz.

⁵² KRE Lvt. I.b.

⁵³ MONOKI 1997.

⁵⁴ KRE Lvt. I.b.

⁵⁵ KRE Lvt. IV.a./7. (a Kálvin ny. számláján lévő adatok).

⁵⁶ KRE Lvt. I.b. (iratterjesztési jelentések 1936–1941, nyomdai szerződések is).

A Béres (Kálvin) -nyomda a könyvek és füzetek, továbbá a periodikumok és egyházi aprónyomtatványok sokasága mellett az idők során megrendelésre *mindenféle hivatalos, kereskedelmi és magánnyomtatványokat, levélpapírt, borítékot, számlát, jegyzéket, esküvői és mulatsági meghívót, eljegyzési kártyákat, névjegyeket, cégkártyákat, táblázatokat, árjegyzékeket, brosúrákat, zárszámadásokat, üzleti könyveket, falragaszokat* is készített.⁵⁷ Béres Károly és Radványi Román Károly a természetjárás és fényképezés elkötelezettjei voltak, nem véletlen, hogy 1934-től tipográfiájukban nyomtatták a *Turista Élet* című országos jelentőségű folyóiratot, melynek legtöbb számát Radványi illusztrálta. E váradi folyóirat fennmaradt példányai igazi kuriózumnak számítanak, utolsó száma 1936 júniusában jelent meg.⁵⁸

A nyomda személyzete, felszereltsége

A Nyomdász Évkönyv és Útikalauz 1911–1918 közötti, majd az 1943. évi számai jelentik az egyetlen támpontot e kérdés tekintetében. A Béres és Held-időszakban két, időnként három nyomógéppel rendelkezett a nyomda, az akkori tulajdonosok (Béres Károly és Held Pál) voltak a szakképzett személyzet, Román Károly még szedőtanonc volt. Egy vagy két munkásnő segítette az összehordást, hajtogatást, vágást, csomagolást. A kortársi visszaemlékezések szerint a tipográfia fénykorában – a harmincas években – ugyancsak az akkori három szakképzett tulajdonos látta el a gépmesteri és a tördelői feladatokat, ezenfelül Béres Károly vitte az adminisztráció terheit, Radványi Román Károly pedig a grafikai feladatokkal járó többletmunkát. Ekkor hat kéziszedője volt a nyomdának, ez jelenthette a csúcst.⁵⁹ Szedőgépet sosem használt a nyomda. Az 1942. évi adatok szerint egy gépmester, négy szedő, egy szedőtanonc és két női segédmunkás dolgozott a három nyomógéppel rendelkező műhelyben.⁶⁰

⁵⁷ Keretes hirdetések, reklámok szövegeiből tallózva.

⁵⁸ A *Turista Élet* a Papp Lajos szerkesztette *Biharország* folytatásaként jelent meg; *Keleti Újság*, 1934. szeptember 14.; *Erdélyi Lapok*, 1934. november 10.; *Erdélyi Szemle*, 1934. november 1.

⁵⁹ RADVÁNYI 2010.

⁶⁰ *Nyomdász évkönyv* [é. n.], 78.

Béres Károly betűmintakönyve

A nyomda 1926. évi első költözésekor Béres Károlynak az egyházkerület hivatalos lapjában megjelenő teljes oldalas hirdetményéből tudhatta meg a közönség, hogy „ez alkalommal könyvnyomdámat a legújabb betűanyagokkal kiegészítettem, gépeimet átjavíttattam, melyek segítségével azon kellemes helyzetben vagyok, hogy a legkényesebb igényt is kielégítő nyomtatványokat tudok szállítani”.⁶¹ A kiadványokban megjelenő betűtípusok és nyomdai díszek ismeretében megállapítható, hogy az 1920-as évek második felétől igen stabil grafikai arculattal rendelkezett a nyomda, munkáik jó része akár impresszum hiányában is felismerhető.

2023 júliusában a tipográfia vélhetően egyetlen példányban fennmaradt betűmintakönyvét sikerült felfedeznünk.⁶² Címlapján ez áll: *Béres Károly Könyvnyomdája. Betűmintakönyv. Oradea–Nagyvárad, strada I. Vulcan (Nagy Sándor-utca) 14.* Ennek alapján 1926 májusát követően, de 1931 márciusa előtt jelent meg. A *Dolmen* és *Zierdolmen* betűtípusok mutatványszövegében lévő 1929, illetve 1929 november valószínűleg nyomtatása évét, időszakát jelöli. Mindenképpen a tipográfia 1926. évi költözése és a nyomdai felszerelés megújítása utáni készletet, a Kálvin-nyomda működésének időszakára is teljességgel érvényes állapotot tükrözi. A betűmintakönyv 60 számozatlan lapot, a címlapot és 59 mintalapot tartalmaz, minden lap hátoldala (verzója) üres. Mérete 145 x 218 mm, enyhén körülvágott. A tulajdonképpeni betűmintakönyv 33 mintalapnyi, a három óriásbetű (fabetű) -típust tartalmazó lap kivételével a mutatványszövegek egységesen kék színnel nyomott léniakeretben találhatók. Ugyanilyen keretben 11 lapon körzetek és léniák, vegyes díszítmények, törtszámok, matematikai jelek, mutató kezek, zárójelek bemutatása következik. Végül 15 lapon kliséket sorakoztat fel, ezek egyetlen lap kivételével erőteljesebben körülvágottak, mint a keretes lapok, sejtetően utólag fűzték hozzá a betűmintakönyvhöz. E klisékészletet a nyomda alig használta, elsősorban számlák, meghívók, reklámanyagok, egyéb aprónyomtatványok megrendelésekor, néhány elemét a Láng-nyomda korábbi használatában véltünk felfedezni, ott, ahol Béres Károly a szakmát tanulta. Az egyetlen kivételnek tekinthető lapon a Béres (Kálvin)-nyomda számos kiadványában megfigyelhető fába metszett egyedi nyomda-díszek láthatók. Összességében tehát 45 mintalap tükrözi a nyomda folyama-

⁶¹ *Egyházi- és Iskolai Szemle*, 1926. április 24.

⁶² Béres Károly könyvhagyatékának egy csekély töredéke a dél-bihari Tenke református egyház-községének könyvtárában maradt fenn, annak selejtezésre ítélt állományában. A könyvanyag átnézésekor bukkantunk rá a betűmintakönyvet is tartalmazó, meglazult kötésben lévő kolligátumkötetre. A kötet előzéklapján Béres Károly egyik ismert könyvjegye látható.

tos használatában lévő betűkészletet és díszítőelemeket. Számos kiadványt és azoknak borítólapjait Radványi Román Károly egyedi fa- és linómetszetei díszítették, az utóbbiak sok esetben többszínnyomásosak voltak.

A betűmintakönyv részletes bemutatására és elemzésére e helyen nem vállalkozhatunk, mégis annyit jeleznénk, hogy 158 betűtípust és 12 óriásbetűt (fabetűt) tartalmaz, ezzel a nagyobb tipográfiák készleteit közelíti. A 158 betűtípus 36 betűfajtaához tartozik, az egyes fokozatokhoz a betű nagyságától függően 1–4 sornyi mutatványszöveg tartozik. Több betűfajta a román nyelvű szövegek szedéséhez szükséges karaktereket is tartalmaz. A német nyelvterületen működő betűöntődékből származó betűfajták neveit betűhíven közöljük, zárójelben a hozzájuk tartozó fokozatok (méretek) számával:

Wellington Antiqua (8 f.); Halbfette Wellington Antiqua (9 f.); Román Antiqua (6 f.); Halbfette Román Antiqua (2 f.); Halbfette Sorbonne (4 f.); Babenberg (9 f.); Írógép betű (1 f.); Írott betűk (2 f.); Cursiv (dült) betűk: Römische világos (4 f.), Römische halbfette (4 f.), Artemis cursiv (2 f.); Victoria grotesque (3 f.); Mercur (6 f.); Desdemona (3 f.); Othello (4 f.); Secessiós Grotesque (2 f.); Brunhilda (3 f.); Schmale (Keskeny) írások (6 f.); Schmale Renaissance (2 f.); Hansaman (5 f.); Breite halbfette Antiqua (3 f.); Mágnás írás (2 f.); Breite halbfette Grotesk (4 f.); Petit Circular Antiqua (1 f.); Reingold (2 f.); Text Winer Verzal (1 f.); 5 cicerós Ádám Antiqua (1 f.); 8 cicerós Luther írás (1 f.); Mönch Antiqua (4 f.); Mönch cursiv (6 f.); Breite Koralle (9 f.); Halbfette Koralle (10 f.); Breite fette Koralle (10 f.); Dolmen (7 f.); Zierdolmen (6 f.); Reclama (6 f.)

Körzetek és léniák típusai:

Plakát körzet; Anker körzet A., B., C.; Delphi-Schmuck; Szürke léniák; Tomy körzet A., B.; Virág körzet; Rosalinda körzet; Fantázia léniák; Markant körzet; Táblázat- és körzet léniák; Perforáló léniák

A történeti Magyarország területéről a kezdetektől a második világháborúig mintegy száz betűmintakönyvet ismerünk, ezek közül több mint nyolcvan 19. és 20. századi. A kutatás jelenlegi állása szerint az utóbbiak közül mindössze húsz a vidéki tipográfiáké, a Béres Károly-féle betűmintakönyv e ritka forrástípus sorát gyarapítja.⁶³

⁶³ A betűmintakönyvekről lásd V. Ecsedy Judit tanulmányát e Monok István előtt tisztelgő kötetben; a Béres-féle betűmintakönyvnek a KRE Lvt.-ban őrzött unikum példányáról az MTA Könyvtára számára hasonmás készült Monok István köszöntése alkalmával.

Hivatkozott irodalom

KRE Lvt. – Királyhágómelléki Református Egyházkerület Levéltára

BARABÁS (szerk.), *Radványi*, 2002 – *Radványi Károly kisgrafikái*, szerk. Barabás Zoltán, Nagyvárad, Királyhágómelléki Református Egyházkerület, 2002. *Bensőséges melegséggel ünnepelték meg Veress Gyula művezető 50 éves jubileumát* = *Magyar Lapok*, 1939. március 7.

Bihari Napló

Biharország

Egyházi- és Iskolai Szemle, 1923–1926

Ellenzék, 1930

EMŐDI 2023 – EMŐDI András, *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület legkorábbi naptárai, kalendáriumai* = *Református Szemle*, 116(2023), 5, 524–526.

EMŐDI 2024 – EMŐDI András, *Az Egyházi- és Iskolai Szemle (Nagyvárad 1921–1926) repertórium*, Nagyvárad, 2024.

Encián

Erdélyi Lapok

Erdélyi Néplap, 1944

Erdélyi Szemle, 1934, 1944

Estilap

Fáklya

GÁBOR 1975 – GÁBOR Dénes, *Könyvjegyművészek. Radványi-Román Károly (1900–1957)* = *Művelődés*, 28(1975), 3, 38–39.

Keleti Újság, 1930, 1934

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület... 1932. május 25–26. napjain tartott ... közgyűlésének ... jegyzőkönyve, Nagyvárad, Kálvin ny., 1932.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület ... 1936 november hó 25-én ... tartott ... közgyűlésének ... jegyzőkönyve, Nagyvárad, 1937.

A Királyhágómelléki Református Egyházkerület ... 1938 november hó 22 és 23-ik napjain tartott ... közgyűlésének ... jegyzőkönyve, Nagyvárad, 1939.

Központi Értesítő

Központi Értesítő, 1909, 1917

KRE 100 2021 – KRE 100. *Tanulmányok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának századik évfordulójára*, szerk. Emődi András, Nagyvárad, KRE, 2021.

Magyar Kereskedők Lapja, 1917

Magyar Könyvszemle, 1910, 1911, 1912, 1918

Magyar Lapok

- MONOKI 1941 – MONOKI István, *A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt 1919–1940*, Bp., MNM, OSZK, 1941. (online: <https://monokirepertorium.adatbank.ro/>)
- MONOKI 1997 – MONOKI István, *Magyar könyvtermelés Romániában 1919–1940*, sajtó alá rend. Dávid Gyula, Jancsik Pál, Kolozsvár, Bp., EME, OSZK, 1997. (online: <https://monoki.adatbank.ro/>)
- Nagyvárad 1893 – *Nagyvárad város községi polgári fiú- és leány- iskoláinak értesítője... 1892*, Nagyvárad, 1893.
- Nagyvárad*
- Nagyváradi Napló*, 1930
- Nyomdaipar*, 1912, 1913, 1916, 1918
- Nyomdász évkönyv* [é. n.] – *Nyomdász évkönyv és útikalauz 1943*, Bp., [é. n.]
- Ötven év munkája a szedőteremben = Magyar Lapok*, 1939. március 2.
- PÁLFI 2013 – PÁLFI József, *A média fejlődéstörténete egy poszt-trianoni egyháztestben, Egyházi sajtó a Királyhágómelléki Református Egyházkerületben 1920–1942 között = Időn és tereken át, Tanulmányok az egyház életéről és szolgálatáról*, szerk. Lévai Attila, Szentendre, 2013, 117–146.
- PÁLFI 2014 – PÁLFI József, *A váradi nyomdászat kátékiadványai = Református Szemle*, (2014/2), 133–148.
- RADVÁNYI 2010 – Ifj. RADVÁNYI Károly, *Királyhágómelléki sajtómúlt = Harangszó*, 2010. augusztus 7.
- Reformátusok Lapja*, 1931, 1932, 1936, 1937
- STRAUB (RÁCZ) 2021 – STRAUB (RÁCZ) Etelka, *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulása (1920–1939) = KRE 100*, 2021, 115–117.
- Szabadság*, 1901
- TAVASZI 2015 – TAVASZI Hajnal, *Adalékok a nagyváradi nyomdászat történetéhez (3.), Nyomdász hírlaptulajdonosok és hírlapíró nyomdatulajdonosok = Várad*, 14(2015), 5, 80–100.
- Turista Élet*
- Typographia*, 1901, 1902, 1908, 1918
- VISKY 2005 – VISKY István, *Adalékok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület sajtótörténetéhez (1921–1940) = Várad*, 4(2005), No. 6, 76–91.
- VISKY 2007 – VISKY István, *A Királyhágómelléki Református Egyházkerület sajtótevékenysége 1920–1941 között = Mediárium*, (2007), No. 3–4, 251–265.
- VISKY 2021 – VISKY István, *A nagyváradi református Kálvin nyomda története = KRE 100, Tanulmányok a Királyhágómelléki Református Egyházkerület megalakulásának századik évfordulójára*, szerk. Emödi András, Nagyvárad, KRE, 2021, 447–460.

Képek

BÉRES ÉS HELD, NAGYVÁRAD
 VILLANYERŐRE BERENDEZETT KÖNYV- ÉS MŰNYOMDA
 a „Nagyvárad Munkás Ujság” és a „Polgárok Lapja” pol. lap nyomdája
 PAPIR GYÁRI RAKTÁR . . . KÖNYVKÖTÉSZETI MUNKÁK
 RÁKÓCZI-ÚT 14. SZÁM, APOLLÓ ÉPÜLET MELLETT
 TELEFON 624. SZÁM ALAPITTATOTT 1905.

Főkönyvi szám 129 Nagyvárad, 1910. október 6-án.

Nagyirtótelek
Református Egyház Lelkészelelőki Hivatala Helyben

Hó	nap	Darab iv	Á r u m e g n e v e z é s e	Egyes ár		Összesen	
				K	fill.	K	fill.

1. kép: 1910 – Béres és Held Ny., számla fejléce

2. kép: 1913 – Béres és Held Ny., reklám

BÉRES KÁROLY NAGYVÁRAD
 NYOMDAI MŰINTÉZET * TÖMÖNTÖDE * PAPIRRAKTÁR * KÖNYVKÖTÉSZEZET

HELYI ÉS VIDÉKI TELEFON: 6-24. SZ. ALAPITTATOTT: AZ 1905-İK ÉVBEN

GIRÓ-SZÁMLA: A NAGYVÁRADAI HITELBANK RT-NÁL CHEQUE-SZÁMLA: A MAGY. KIR. POSTATAKARÉKNÁL

Számla. NAGYVÁRAD 1917. DECZ. 31.
 RÁKÓCZI-ÚT 14. SZÁM

*Nagyvárad és Ref. Református Egyház
 Helybér.*

Darab	Lap	Megnevezés	K	f	K	f
1		<i>Könyv kötés a Ref. Egy.</i>				

3. kép: 1917 – Béres Ny., számla fejléce

TELEFON 6-22 599 SZ. *Kísérő-jegyzék.* 192 *6 február 19.*

Nagyvárad Ferenc ref. lelkész

BÉRES KÁROLY KÖNYVNYOMDA, TANKÖNYV- ÉS UJSAG-
 KIADÓVÁLLALAT, KÖNYVKERESKEDEŚ

ORADEA — NAGYVÁRAD 14. A Királyhágómelléki Ref. Egyházkerület Vallástani kézikönyvei-
 nek és Énekeskönyveinek szerződések kiadója és főbizománya

Április 1-től Iosif Vulcan [Nagy Sándor] utca 14, a Ref. Tanítónőképző-intézet épületében

5	<i>in haladás napla</i>	<i>4.50</i>	<i>22.50</i>
20	<i>születési anyakönyvi díj</i>	<i>80</i>	<i>16.-</i>
20	<i>eszköz</i>	<i>80</i>	<i>16.-</i>
		<i>Leír</i>	<i>54.50</i>
30	<i>in haladás napla ami jelent</i>	<i>40.-</i>	
	<i>születési díj</i>	<i>9.-</i>	
	<i>Leírás 3.50</i>	<i>Leír</i>	<i>103.50</i>
	<i>Marad 100 Lev.</i>		

Köszönettel felvettem:

Oradea-M. ro - Nagyvárad

4. kép: 1925 (a) – Béres Ny., kísérőjegyzék

BÉRES KÁROLY		KÖNYVNYOMDA, PAPIRRAKTÁR	
ALAPÍTOTT 1905		AZ „EGYHÁZI ÉS ISKOLAI SZEMLE” KIADÓHIVATALA	
TELEFON: 6-24		STRADA REGELE FERDINAND — VOLT RÁKÓCZI-ÚT 14. SZÁM	
S ZÁMLA		ORADEA-MARE, 1925 Jan. 8.	
Nagy István. Református Egyház. Oradea			
Darab	Lap	A tárgy megnevezése	Ár
1 pár		Hitelnyomtatvány	40 —
1 db		Európa térképe	100 —
		Fixetue	140 —
			Összeg
			280 —

10 ROMANIA 10
5 ROMANIA 5

Hitelnyomtatvány
BÉRES KÁROLY
KIADÓHIVATALA

Hitelnyomtatvány

Hitelnyomtatvány

Hitelnyomtatvány

Hitelnyomtatvány

Hitelnyomtatvány

5. kép: 1925 (b) – Béres Ny., számla

BÉRES KÁROLY

Oradea-Mare
Nagy-Urád

8-dik Regele Ferdinand
(Rákóczi-út :: Fő-utca) 14
Alapítotott: az 1909. évben.

TELEFON 6-22 SZÁM

KÖNYVNYOMDA, KÖNYV- ÉS UJSÁG-
KIADÓVÁLLALAT, TANKÖNYV RAKTÁR
A Királyhágómelléki Református Egyházkerület
vallástani kézikönyveinek kiadója és főbizományosa
Az „EGYHÁZI ÉS ISKOLAI SZEMLE” kiadója

Oradea-Mare,
Nagyúrad, 192

Számla

sám.

Felvezetési díjakat c

4-ig minden hétfőn naponta belől vehetek figyelembe. 000 Fizetésre és perlenőre: Oradea-Mare—Nagyúrad.

P. B. ...

Egységár

Összeg

Lei

b

Lei

b

6. kép: 1925 (c) – Béres Ny., számla fejléce

BÉRES KÁROLY
KÖNYVNYOMDÁJA, KÖNYV- ÉS PAPIRKERESKEDÉSE
A KIRÁLYHÁGÓMELLÉKI REFORMÁTUS EGYHÁZKERÜLET ÉNEKSKÖNYVEINEK
ÉS VALLÁSTANI KÉZIKÖNYVEINEK SZERZŐDÉSES KIADÓJA, FŐBIZOMÁNYOSA
ORADEA—NAGYVÁRAD, IOSIF VULCAN [NAGY SÁNDOR]-UTCA 14.

ALAPITTATOTT 1909. 6—22. TELEFON SZ.

TC.

Ezuton van szerencsém t. Cimedet értesíteni, hogy régi jóhírnevű könyvnyomdámát, könyv- és papirkereskedésemet Bulev. Regele Ferdinand [Rákóczi-út] 14. szám alól a helyiség szűk volta miatt, 1926. évi április hó 24-ik napján

Iosif Vulcan [Nagy Sándor]-utca 14. szám alá, a Ref. Tanítónőképző-intézet épületébe

helyeztem át. Ez alkalommal könyvnyomdámát a legujabb betűanyagokkal kiegészítettem, gépeimet átjavíttattam, melyek segítségével azon kellemes helyzetben vagyok, hogy a legkényesebb igényt is kielégítő nyomtatványokat tudok szállítani. Készítek: minden néven nevezendő kereskedelmi, alkalmi- és hivatalos nyomtatványokat, brosurákat, zárszámadásokat, meghívókat, üzleti könyveket, falragaszokat stb. ☿ Könyvkereskedésemben a Királyhágómelléki Ref. Egyházkerület főhatósága alá tartozó ref. elemi iskolákban használandó Énekeskönyvek, Vallástani Kézikönyvek és tankönyvek, térképek, füzetek, írószerek, iskolai és egyházi nyomtatványok állandóan raktáron vannak. Nagyban vételnél a szokásos árengedményt nyújtom.

Midőn ezt t. Cimed szíves tudomására hozom, az eddigi jóindulatu támogatását megköszönöm, s további szíves pártfogását kérve vagyok kiváló tisztelettel

BÉRES KÁROLY
KÖNYVNYOMDATULAJDONOS, TANKÖNYV- ÉS UJSÁG-KIADÓ, KÖNYV- ÉS PAPIRKERESKEDŐ

7. kép: 1926 (a) – Hirdetmény a Béres Ny. költözéséről

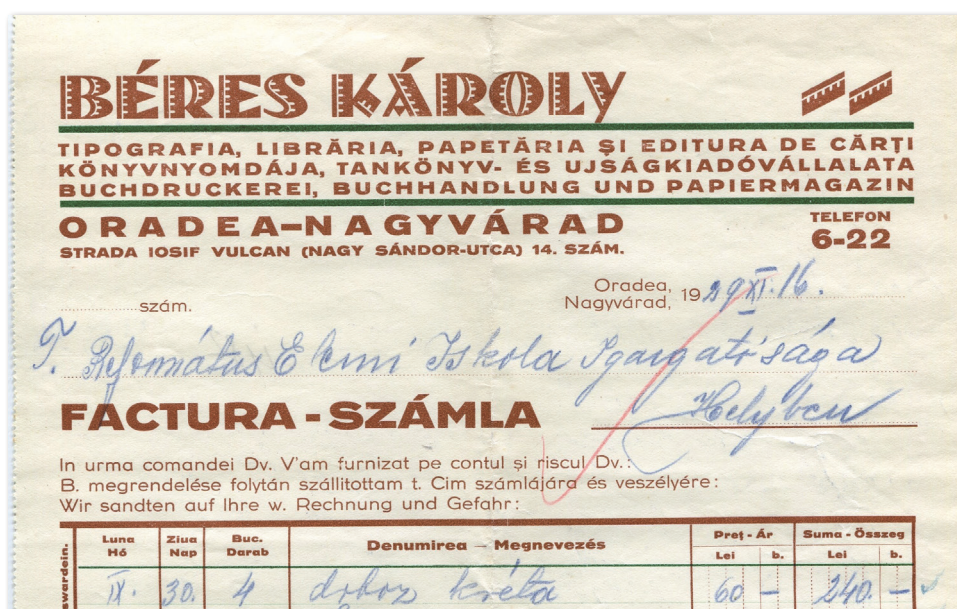
8. kép: 1926 (b) – A Béres Ny. címere

9. kép: 1927 – Béres Ny., reklám

10. kép: 1928 – Újsághirdetmény

11. kép: 1929 – Béres Ny., számla fejléce

BÉRES KÁROLY

KÖNYVNYOMDA, KÖNYV-, PAPIRKERESKEDEŚ, KÖNYVKIADÓVÁLLALAT
a Királyhágómelléki Református Egyházkerület középiskolai Vallástani kézikönyveinek,
iskolai nyomtatványainak és kisbétűs Énekeskönyveinek kiadója és bizományosa

ORADEA-NAGYVÁRAD

Str. Iosif Vulcan [Nagy Sándor-utca] 14. ➤ Ref. Leánynevelő-intézet épület.

Az új iskolai törvény rendelkezéseinek megfelelő román-magyar szövegű

iskolai nyomtatványok

melyek 6077. és 11986—1927. szám alatt államilag approbálva vannak, a Főtiszt. és Mélt. Egyházkerületi Bizottság idevonatkozó rendelete szerint — mivel ezek approbáltak és a törvény ulatításainak teljesen megfelelnek — **kizárólag cégentől szerezhetők be.** Ezek utánnyomása filós és más mintákkal nem helyettesíthetők.

E nyomtatványok legjobb minőségű famentes papírra vannak nyomtatva s azok

árát leszállítottuk.

Registru școlar de primire — Felvételi napló, küliv 12 tanuló részére	Lei 6—
Ugyanaz — beliv 24 tanuló részére	" 6.—
Declarație—Recunoștință—Adeverință [Nyilatkozat Elismervény Igazolvány]	" —
a beiratáshoz, legjobb minta	—50
Matricula — Anyakönyv 4 tanuló részére	" 6.—
Registru de clasificție și absente — Mulasztási és előmeneteli napló	" —
6 tanuló részére	" 6.—
Fedél az anyakönyvhöz és mulasztási naplóhoz, erős karton papírból	" 10.—
Tananyag kimutatás [haladási napló]	" 3.—
Adeverință — Igazolvány a középiskolai és ipariskolai beiratáshoz	" 1.—
Aviz școlar — Ertesítő könyvecske [legújabb minta]	" 8.—
Aviz — Ertesítő-lap	" 1.—
Buget — [Költségvetés román szöveggel]	" 7.—
Költségvetés magyar szöveggel	" 7.—
Orariu — Kitéltöltött órarend az osztatlan elemi iskolák részére	" 30.—
Fali leltár, darabonként	" 2.—
Registru jurnal partidă de cassa — Pénztár napló	" 240.—
Jurnal de cassa — Pénztár napló, ive	" 3.—
Registru de bonuri — Utalvány könyv [100 lappal]	" 40.—
Registru chitanțier — Nyugtakönyv [100 lappal]	" 40.—
Személyi törzslap	" 8.—
Act de angajament — Egyezségi okmány	" 2.—
Kimutatás a tanszemélyzetről	" 2.—
Kimutatás a használandó tankönyvekről	" 2.—
Stat de plată — Fizetési jegyzék	" 5.—
Iktató-könyv, iskolák részére	" 80.—
Posztakönyv	" 80.—
Kimutatás a 3 napnál többet mulasztókról	" 150.—
Házirend református tanulók részére	" 15.—
Haladást mutató íráslapok, magyar, német, vagy dictandó vonalzással	" 1.—

Iskolai nyomtatványokból az előirt mennyiséggel kívánatra be is költetem a legjutányosabb napi áron. — **Az iskolai nyomtatványokból 10% engedményt adok.**

Csomagolásért az egyházkerület által megállapított 2 százalékot és a szállítási díját felszámítom. **RENDELÉSENET CSANIS KÉSZPÉNZFIZETÉS VAGY UTÁNVÉT MELLETT** a beérkezés napján expedílok. — Hitelre való kéréseknek eleget nem tehetek.

A hivatalos tankönyvjegyzéket idejében közölni fogjuk.

BÉRES KÁROLY
ORADEA - NAGYVÁRAD,
STR. IOSIF VULCAN (NAGY SÁNDOR-UTCA) 14.

A KÁLVIN KÖNYVNYOMDA
TÁRSULAJDONOSA

**TANKÖNYV- ÉS
NYOMTATVÁNYRAKTÁR**

A Királyhágómelléki Ref. Egyházkerület
középsikolai vallástani kézikönyveinek
kiadója és főbizományosa.

Az összes legjobb minőségű református
egyházi és iskolai nyomtatványokat állan-
dóan raktáron tartom és azokat
a legutóbbi napok áron
azonnal szállítom.

ALAPÍTOTT 1909.
TELEFON 6-22.

.....szám. ORADEA, 1931. szept. 10.
NAGYVÁRAD,

Tek. Református Elemi Iskola

SZÁMLA Helyben.

B. megrendelése folytán szállítottam t. Cim számlájára és veszélyére:

Hé	Nap	Darab	Megnevezés	à Lei	Összeg Lei

13. kép: 1931 (a) – Béres Ny., számla fejléce

KÁLVIN KÖNYVNYOMDA
ORADEA - NAGYVÁRAD,
STR. IOSIF VULCAN (NAGY SÁNDOR-UTCA) 14.

CÉGTULAJDONOSOK:
BÉRES KÁROLY
BÉRES SÁNDOR
ROMÁN KÁROLY

TELEFON
6-22

.....szám. ORADEA,
NAGYVÁRAD, 1931. nov. 23.

Tek. Református Leánygymnázium Igazgatóságának

FACTURA - SZÁMLA Nagyvárad.

In urma comandei Dv. V'am furnizat pe contul și riscul Dv.:
B. megrendelése folytán szállítottam t. Cim számlájára és veszélyére:

Luna Hó	Ziua Nap	Buc. Darab	Denumirea - Megnevezés	à Lei	Suma - Összeg Lei

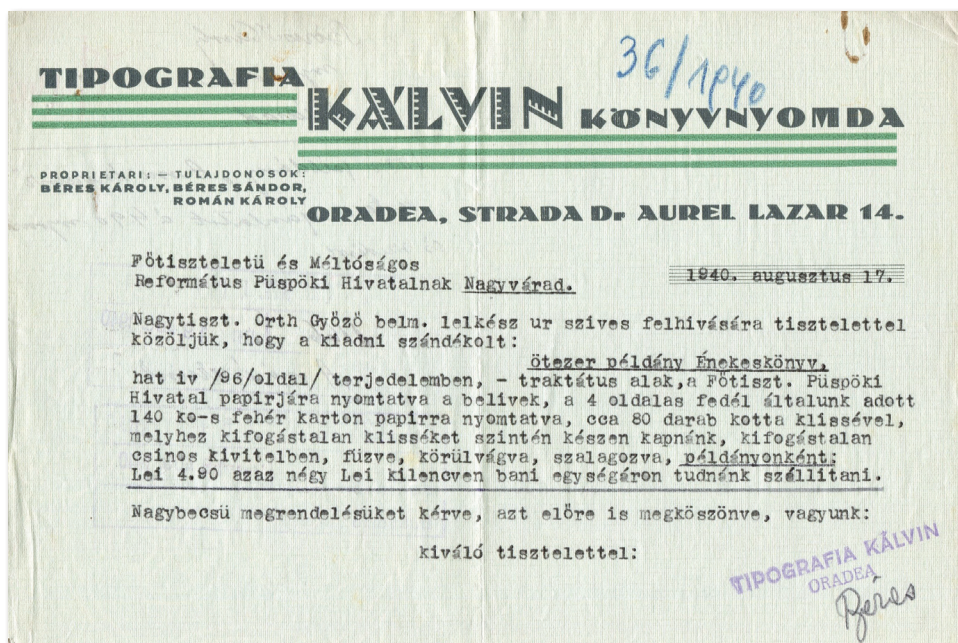
14. kép: 1931 (b) – Kálvin Ny., számla fejléce

K Á L V I N K Ö N Y V N Y O M D A			
TANKÖNYV- ÉS ISKOLAI NYOMTATVÁNY RAKTÁR			
TULAJDONOSOK: BÉRES KÁROLY, BÉRES SÁNDOR, ROMÁN KÁROLY			
ORADEA-NAGYVÁRAD, D. A. LAZAR (NAGY SÁNDOR)-UTCA 14			
1	szám	KISÉRŐ JEGYZÉK	1933. augusztus 31.
A Református Híradó Nagytiszt. Kiadóhivatalának			Nagyváradon.
750	Református Híradó, 32-ik szám		840.-
750	" " 33-ik szám		840.-
750	" " 34-ik szám		840.-
750	" " 35-ik szám		840.-
		Összesen:	Leí 3360.-
azaz háromezernégyezerhátszázhatvan Leí,			
mely összegét:			
Köszönettel felvettük.			
KÁLVIN KÖNYVNYOMDA			
TELEFON NAGYVÁRAD			
6-23 NAGY-SÁNDOR-UTCA 14.			

15. kép: 1933 – Kálvin Ny., kíséőjegyzék

	Kálvin könyvnyomda
Tulajdonosok: BÉRES KÁROLY, BÉRES SÁNDOR és RADVÁNYI-ROMÁN KÁROLY	
Nagyvárad, Nagy Sándor-ucca 14. szám	
Alapítatott 1909.	
TELEFON: 1330	
	Nagyvárad, 1940. október 23.
A Királyhágómelléki Református Egyházkerület	
Lelkészi Nyugdíj- és Üzvegy-árva Gyámintézet	

16. kép: 1940 (a) – Kálvin Ny., levélpapír fejléce

17. kép: 1940 (b) – Kálvin Ny., levélpapír

18. kép: 1941 (a) – hirdetmény a Béres Ny. költözéséről

19. kép: 1941 (b) – A Kálvin Ny. címere egy nyomtatvány borítóján

Tárbeszélő: 13-30, 30-89

Kálvin könyvnyomda
Nagyvárad, Kossuth Lajos-utca 3. szám

Tulajdonosok:
Béres Károly
Béres Sándor
Radányi Károly

Alapítási év:
1909

Nagyvárad, 1942. június 26.

Nagyságos

Református Egyházi Adóhivatal

Nagyváradon.

Számla

MEGNEVEZÉS	Egységár	Összeg
Egyezer iv J e g y z ő k ö n y v táblázatos nyomtatvány, négy oldalas nyomással	Pengő	64.--
azaz hatvannégy pengő		

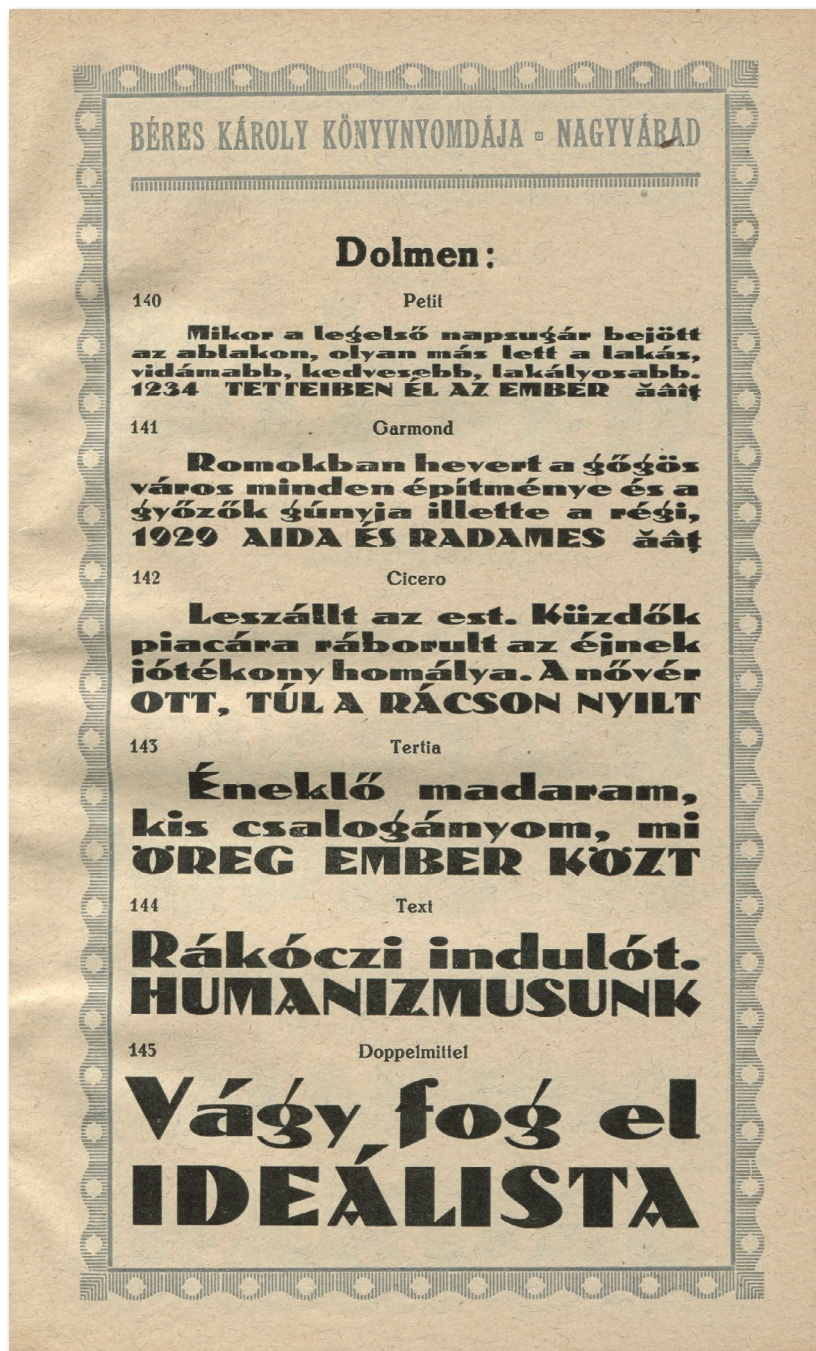
Fizetve

Kálvin Könyvnyomda
Nagyvárad

20. kép: 1942 – Kálvin Ny., számla

21. kép: Betűmintakönyv 1 – a Béres Ny. betűmintakönyvének címlapja

22. kép: Betűmintakönyv 2 – a betűmintakönyv egy oldala